

CÔNG GIÁO VIỆT NAM QUA NGHIÊN CỨU CỦA VIỆN NGHIÊN CỨU TÔN GIÁO TRONG 30 NĂM (1991-2021)

Tóm tắt: Bài viết này nhằm nhìn lại chặng đường nghiên cứu về Công giáo của Viện Nghiên cứu Tôn giáo trong 30 năm qua, kể từ khi thành lập Viện năm 1991 đến nay. Phần thứ nhất bài viết điểm lại một số công trình và tác giả tiêu biểu khi viết về chủ đề này trước khi thành lập Viện. Phần thứ hai, bài viết sẽ tập trung vào một số công trình và tác giả tiêu biểu viết về Công giáo của chính Viện Nghiên cứu Tôn giáo. Tuy số lượng nhà nghiên cứu tham gia vào chủ đề này ở Viện Nghiên cứu Tôn giáo không nhiều, nhưng đã có một số lượng công trình đáng kể và đóng góp thiết thực cho nhận thức khoa học về tôn giáo, nhất là lĩnh vực Công giáo. Phần cuối bài viết cũng nhìn lại những thành tựu mà các nhà nghiên cứu của Viện Nghiên cứu Tôn giáo đã làm được qua các chủ đề, thể loại và một số vấn đề đang đặt ra với giới nghiên cứu. Với tính chất khái quát một giai đoạn nghiên cứu của Viện, nên có một số nhà nghiên cứu bên ngoài Viện cùng những nghiên cứu của họ có thể không được đề cập nhiều trong bài viết này.

Từ khóa: Nghiên cứu; Công giáo; Viện Nghiên cứu Tôn giáo.

* TS. Trưởng phòng Nghiên cứu Kito giáo, Viện Nghiên cứu Tôn giáo, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.
Ngày nhận bài: 17/8/2021; Ngày biên tập: 30/8/2021; Duyệt đăng: 15/9/2021.

1. Nhìn lại một số nghiên cứu về Công giáo Việt Nam trước khi thành lập Viện

Trước khi thành lập Viện Nghiên cứu Tôn giáo (năm 1991), Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam, thì các ghi chép, nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam đã có từ rất lâu. Theo những thông tin chúng tôi biết, hiện nay chưa có nghiên cứu nào xác định chính xác mốc nghiên cứu Công giáo sớm nhất ở Việt Nam từ thời điểm nào. Tuy nhiên, theo một số nhà nghiên cứu Công giáo thì cuốn *Lịch sử vương quốc Đàng Ngoài* của giáo sĩ Đắc Lộ (Alexandre de Rhodes) xuất bản lần đầu bằng tiếng Italia tại Rome năm 1650, và bằng tiếng Pháp năm 1651 đã có những nghiên cứu, ghi chép về hoạt động truyền giáo của các thừa sai¹. Đây có thể là những ghi chép đầu tiên liên quan đến Công giáo Việt Nam.

Ngoài ra, tác giả Đắc Lộ thời điểm này còn xuất bản hai cuốn sách khác nổi tiếng là *Hành trình và truyền giáo*, xuất bản bằng tiếng Pháp của nhà xuất bản Cramoisy, năm 1653² và *Tự điển Việt-La-Bồ* để các thừa sai nước ngoài truyền giáo tại Việt Nam học tiếng Việt và giáo dân Việt học tiếng La tinh³. Riêng cuốn *Phép giảng tám ngày* nói về các giáo lý cơ bản của Công giáo soạn riêng cho giáo dân Việt Nam được Đắc Lộ viết bằng chữ quốc ngữ.

Những cuốn sách của Đắc Lộ không chuyên về nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam, chủ yếu là những khảo cứu ghi chép về địa lý, văn hóa, phong tục của xứ Annam nhưng chứa những sử liệu quý của thời kì đầu Công giáo vào Việt Nam, đặc biệt là những ghi chép về truyền giáo và kết quả của nó, cũng như các hoạt động của giáo sĩ tại Đàng Trong và Đàng Ngoài.

Theo Linh mục Nguyễn Hồng thì với những bản tường trình hằng năm gửi về cho tỉnh dòng ở Áo Môn (Ma Cao, Trung Quốc) và trung tâm của dòng Tên ở Roma, người nghiên cứu có thể theo dõi tất cả các giai đoạn tiến triển của Giáo hội Việt Nam thế kỷ XVII. Nhiều tài liệu được xuất bản ở Roma hay ở Pháp, hoặc thành những cuốn riêng hay trong những tập thư truyền giáo được xuất bản từng thời kì. Đáng kể hơn cả là *Bản tường trình* của Linh mục Christophe Borri⁴, cuốn *Lịch sử vương quốc Đàng Ngoài* (Histoire du royaume de Tunquin), cuốn

Hành trình và truyền giáo (Divers voyages et missions), *Cái chết oanh liệt của thầy giảng André*⁵ của giáo sĩ Đắc Lộ. *Bản tường trình* của Linh mục Metello Saccano⁶, *Bản tường thuật chuyến đi* của Linh mục Tissanier⁷, và cuốn *Những khu truyền giáo* của Linh mục Marini. Nếu đem chấp nối và bổ túc những tài liệu đã xuất bản đó cho thấy nhiều thông tin tiên triễn liên tục về hoạt động truyền giáo của các linh mục dòng Tên ở Đàng Trong và Đàng Ngoài. Với những cuốn đó, các linh mục không những đã để lại cho giới nghiên cứu Công giáo một nguồn tài liệu quý giá về lịch sử Công giáo Việt Nam.

Ngoài ra, cũng phải kể đến những cuốn sách bằng tiếng Việt mà các linh mục viết cho giáo dân và cho các thầy giảng. Đó là những cuốn sách đầu tiên trong tủ sách văn chương Công giáo Việt Nam. Ngoài cuốn *Phép giảng tám ngày* của Đắc Lộ viết bằng chữ quốc ngữ, in ở Roma, còn các cuốn sách khác bằng chữ Nôm, loại văn bản thịnh hành của thời đó với các tác giả như Buzomi, De Pina, Majoriaca...⁸.

Bên cạnh đó còn nhiều ghi chép, tường trình của các giáo sĩ được viết bằng tiếng Latin hoặc tiếng Italia từ thế kỉ XVII-XIX có liên quan đến Công giáo Việt Nam và một nguồn lớn tư liệu Hán Nôm Công giáo được lưu trữ ở các thư viện các dòng tu ở Pháp, Italy, Tây Ban Nha mà trong bài viết này không có điều kiện liệt kê, khảo cứu. Có thể đó chưa hẳn là những chuyên khảo về nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam nhưng chắc chắn là những sử liệu quan trọng liên quan đến quá trình hình thành, phát triển cũng như các sinh hoạt đạo Công giáo ở nước ta những thời kì đầu Công giáo có mặt⁹.

Sang đến cuối thế kỉ XIX, đầu thế kỉ XX, với sự đô hộ của thực dân Pháp, có nhiều công trình nghiên cứu về Công giáo Việt Nam được viết bằng tiếng Pháp. Tiêu biểu phải kể đến: F. Romanet du Caillaud - *Essai sur les origines du christianisme au Tonkin et dans les autres pays annamites* (Về những nguồn gốc của Kitô giáo ở Bắc Kỳ và trong những khu vực khác của người Annam), Paris 1915. Bonifacy, *Les débuts du christianisme en Annam. Des origines au commencement du 18e siècle* (Buổi đầu của Kitô giáo ở Annam. Từ khi hình thành đến đầu thế kỉ XVIII), Hanoi 1930; Bernard - *Pourquoi l'expansion chrétienne a-t-elle échoué en Indochine au Seizième siècle?* (Tại sao

việc mở rộng Kitô đã thất bại ở Đông Dương vào thế kỉ XVI) trong *Revue d'histoire des missions* 1935; H. Bernard - *Le. P. De Rhodes et les Missions d'Indochine (1615-1645)* trong cuốn *Histoire Universelle des Missions Catholiques*, T-II. (Cha De Rhodes và những sứ vụ truyền giáo Đông Dương (1615-1645). L. Cadière - *Iconographie du Père de Rhodes* (Nghệ thuật ảnh tượng thánh của cha De Rhodes) B.A.V.H. 1938, 1939. H. Chappoulie: *Aux origines d'une église. Rome et les missions d'Indochine au XVIIe siècle*. (Cội nguồn của giáo hội. Rome và truyền giáo ở Đông Dương thế kỉ XVII) Paris 1943. L. Joly - *Le christianisme en Extrême-Orient*, (Kitô giáo ở Viễn Đông) Indochine, Paris 1907. E. Veillot - *Le TonKin et la Cochinchine: Le pays, histoire et les missions*. (Bắc Kỳ và Nam Kỳ: Vùng đất, lịch sử và truyền giáo) Paris 1883. L.E. Louvet - *La Cochinchine religieuse* (tôn giáo Nam Kỳ)- Paris 1885 Ier volume...

Bên cạnh các cuốn sách nghiên cứu bằng tiếng Pháp thì khoảng từ nửa sau thế kỉ XX cũng xuất hiện nhiều công trình nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam bằng chữ quốc ngữ, chủ yếu được viết bởi các tác giả người Việt, chủ yếu là người Việt Nam Công giáo, tiêu biểu phải kể đến Hồng Lam với *Lịch sử Thiên Chúa giáo ở Việt Nam*, Đại Việt, Huế, 1944. Phạm Đình Khiêm với *Minh Đức Vương Thái Phi*, Tinh Việt, Sài Gòn, 1957, và *Người chứng thứ nhất. Lịch sử tôn giáo, chính trị miền Nam đầu thế kỉ 17*, Sài Gòn, 1959. Linh mục Nguyễn Hồng với *Lịch sử truyền giáo ở Việt Nam*. Quyển I. Nxb. Hiện tại, 1959 (Quyển II, được Nxb. Từ điển Bách khoa, xuất bản năm 2009 cùng với tái bản quyển I). Linh mục Phan Phát Huồn với *Việt Nam giáo sử*, quyển 1 và 2, Cứu thế tùng thư, Sài Gòn, 1962. Linh mục Bùi Đức Sinh với *Giáo hội Công giáo ở Việt Nam*, 4 tập, in tại Hải Ngoại, 1998. Linh mục Trần Tam Tĩnh với *Thập giá và lưỡi gươm*, Nxb. Trẻ, 1988,... Đặc biệt phải kể đến hai tập *Lịch sử phát triển Công giáo ở Việt Nam* do Linh mục Trương Bá Cần chủ biên được Nxb. Tôn giáo in năm 2008. Đây là công trình đồ sộ được nhóm tác giả, đứng đầu là Linh mục Trương Bá Cần dày công tập hợp và nghiên cứu soạn thảo chủ yếu dựa trên nhiều nguồn tài liệu của MEP và các nguồn tài liệu lưu trữ Công giáo bằng tiếng Pháp. Năm 2008, một số nghiên cứu khá chuyên sâu của Linh mục Đỗ Quang Chính đã xuất bản ở miền Nam

trước 1975, cũng được Nxb. Tôn giáo in lại, như: *Lịch sử chữ Quốc ngữ; Dòng Tên trong xã hội Đại Việt...*

Cũng phải kể đến một số nghiên cứu của người Việt Công giáo di cư ra nước ngoài sau năm 1975 về Công giáo, như: Linh mục Nguyễn Thế Thoại với *Công giáo trên quê hương Việt Nam*, Cao Thế Dung với *Việt Nam Công giáo sử Tân biên* (3 tập) do cơ sở Dân Chúa tại Mỹ xuất bản 2003. Đào Quang Toàn với các nghiên cứu về dòng nữ Mến Thánh giá ở Việt Nam và Hội truyền giáo hải ngoại. Ngoài ra phải kể tới một số luận án tiến sĩ và các nghiên cứu của người Việt được xuất bản bằng ngoại văn, như: Vũ Khánh Tường với *Les Missions Jésuites avant les Missions Étrangères au Vietnam (1615-1665)*, luận án tiến sĩ thần học tại Institut catholique de Paris, 1956. Nguyễn Hữu Trọng với *Les origines du clergé Vietnamien*, Sai Gon, 1959. Cao Huy Thuần với *Les missionnaires et la politique coloniale française au Vietnam (1857-1914)*, luận án tiến sĩ Universi té de Paris 1969. Vo Duc Hanh với *La place du catholicisme dans les relation entre la Fance et le Vietnam de 1851 à 1879*, E. J Brill-Leiden, Pays-Bas, 1969. Tran Thi Lien với *Les Catholiques vietnamiens pendant la guerre d'indépendance (1945-1954). Entre la conquête coloniale et la résistance communiste*, Institut d'Etudes Politiques Paris, 1996,...

Ngoài những công trình nghiên cứu Công giáo bằng tiếng Việt của các tác giả Công giáo thì từ đầu những năm 60 của thế kỉ XX ở miền Bắc cũng rải rác xuất hiện những bài viết nghiên cứu của các nhà nghiên cứu ngoài Công giáo được in trên các tạp chí, như: Triết học¹⁰, Nghiên cứu Lịch sử¹¹, Học tập,...¹². Một số bài nghiên cứu trên những tạp chí này đã được dịch sang tiếng Pháp in trên tạp chí *Études Vietnammien* năm 1978. Ở miền Nam trước năm 1975 có một số tạp chí in những bài nghiên cứu về tôn giáo trong đó có Công giáo phải kể đến như tạp chí Đất Nước, Đối Diện, Trình Bày, Phương Đông,... với các cây bút Công giáo, như: Lý Chánh Trung, Nguyễn Văn Trung, Chân Tín, Nguyễn Ngọc Lan, Nguyễn Nghị, Trần Tam Tỉnh, Nguyễn Đình Đầu, Trương Bá Cần, Thiện Cẩm, Hoàng Sĩ Quý,... Phần lớn những bài nghiên cứu này gắn với tinh thần Công đồng Vatican II và tham chiếu vào bối cảnh chính trị và Công giáo miền Nam lúc đó.

2. Nghiên cứu về Công giáo của Viện Nghiên cứu Tôn giáo

2.1. Một số tác giả và công trình tiêu biểu

Ngay từ khi thành lập, Viện Nghiên cứu Tôn giáo đã có phòng chuyên môn nghiên cứu về Công giáo (khi đó gọi là Phòng Nghiên cứu Kitô giáo và các tôn giáo khác) với sự đóng góp tích cực của một số tác giả tiêu biểu, như: GS.TS. Đỗ Quang Hưng, PGS.TS. Nguyễn Hồng Dương.

Với GS.TS. Đỗ Quang Hưng, cuốn *Một số vấn đề lịch sử Thiên Chúa giáo ở Việt Nam* (Tủ sách Đại học Tổng hợp, Hà Nội, 1991) có lẽ là một trong số ít những khảo cứu lịch sử Công giáo Việt Nam đầu tiên từ thời điểm Đổi Mới. Trước đó, Giáo sư đã có những công trình liên quan đến Công giáo Miền Nam thời Mỹ-Ngụy và một loạt các bài liên quan đến sự kiện Phong thánh năm 1988. Cuốn *Nghiên cứu Tôn giáo-Nhân vật và sự kiện* (Nxb. Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh) ra mắt vào năm 2009 của Giáo sư dù là một tập hợp các bài viết nhưng đã có những đóng góp về mảng nhân vật Công giáo cùng sự kiện tôn giáo. Cho dù ở thời điểm xuất bản, tác giả đã chuyển công tác về trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội nhưng tập sách này là kết quả nghiên cứu nhiều năm của Giáo sư khi còn là Viện trưởng Viện Nghiên cứu Tôn giáo (1999-2007), Tổng Biên tập Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo. Tác giả tuyển chọn các bài đã từng công bố trong nhiều năm trước đó tập trung trong hai chủ đề: Nhân vật, hàm ý giới thiệu ý kiến, quan điểm của một số nhân vật chính trị và khoa học tiêu biểu bàn về tôn giáo, kể từ Chủ tịch Hồ Chí Minh, Tổng Bí thư Lê Hồng Phong, Nguyễn Văn Cừ, Trường Chinh,... đến các nhân vật chính trị và học giả như Nguyễn An Ninh, Nguyễn Văn Nguyễn, Đào Duy Anh,... Đó là không kể những nhân vật đặc biệt có “liên quan” đến vấn đề Công giáo, như: Trương Vĩnh Ký, Lê Văn Duyệt,... Mảng viết này rất coi trọng việc công bố những tư liệu mới mà tác giả sưu tầm được trong và ngoài nước nhằm bước đầu phác họa ý tưởng về “người Việt Nam nói về tôn giáo” và vị thế của “vấn đề tôn giáo” trong lịch sử Việt Nam cận hiện đại. Mảng thứ hai có tên gọi là sự kiện, ở đây được hiểu theo nghĩa tôn giáo học là sự kiện tôn giáo (*Le fait religieux*). Đến năm 2013, *Công giáo trong mắt tôi* (Nxb.

Tôn giáo) là tập sách mà GS.TS. Đỗ Quang Hưng đã mạnh dạn đặt tiêu đề như một sự khẳng định về trải nghiệm cá nhân của người nghiên cứu với đối tượng nghiên cứu là “Công giáo”. Thời điểm xuất bản khi tác giả không còn ở Viện nhưng khách quan mà nói đó là những suy nghĩ nghiên cứu riêng về Công giáo của tác giả khi ở cương vị lãnh đạo Viện Nghiên cứu Tôn giáo từ nhiều năm trước đó. Đóng góp của cuốn sách ở mấy điểm: *Thứ nhất*, những tiếp cận lịch sử Công giáo Việt Nam. Mảng viết thuộc chủ đề này được áp dụng theo lối “châm phá” một số sự kiện lịch sử tôn giáo tiêu biểu, góp phần tìm hiểu thêm một số giai đoạn, những vấn đề quan trọng của nó. *Thứ hai*, mảng viết có tiêu đề *Có một không gian Công giáo*, tác giả mượn thuật ngữ nghiên cứu L’ espace catholique của GS. Claude Langlois, khi ông thuyết trình về lịch sử Công giáo Pháp tại Viện Nghiên cứu Tôn giáo năm 1997 để triển khai ý tưởng nghiên cứu về Công giáo. Rõ ràng tiếp cận nghiên cứu Công giáo không chỉ có vấn đề lịch sử truyền giáo và các vấn đề chính trị mà có những “không gian Công giáo” độc lập mà đôi khi người nghiên cứu như chính tác giả vẫn chưa có điều kiện đề cập hết. Trong cái L’espace catholique là một cấu trúc xã hội - tôn giáo - con người được thể hiện một cách sống động, từ tổ chức giáo hội, phẩm trật, đời sống tôn giáo đến nghi lễ, lễ hội,... *Thứ ba*, đóng góp nghiên cứu Công giáo - những nhân vật và sự kiện, đã làm rõ hành trạng và nhận định khách quan một số nhân vật Công giáo trong lịch sử. *Thứ tư*, với tiêu đề *Công giáo Việt Nam hôm nay*, tác giả tập trung vào một số chủ đề như: Học thuyết, đường hướng của Công giáo Việt Nam, liên quan đến khía cạnh quan hệ Nhà nước - Giáo hội, Công giáo và Dân tộc, một chủ đề vốn đã quen thuộc lâu nay nhưng lại đang diễn ra với những chiều kích mới. Những chủ đề này rất lớn, có nhiều ý nghĩa chiến lược từ hai phía Đạo - Đời. Mảng viết này nói lên suy nghĩ của người viết trước những vấn đề lớn đó, với mong muốn được góp phần mình tìm ra những gợi ý khoa học cần thiết hôm nay, cho cả Nhà nước và Giáo hội. Ngoài nghiên cứu Công giáo, GS.TS. Đỗ Quang Hưng còn có rất nhiều công trình lớn, tầm cỡ khác về chủ đề *Luật pháp tôn giáo* khi về công tác ở trường Đại học Quốc gia Hà Nội. Đây là chủ đề tác giả đã áp ủ nhiều năm từ khi còn công tác ở Viện Nghiên cứu Tôn giáo.

PGS.TS. Nguyễn Hồng Dương có rất nhiều công trình tập trung nghiên cứu về Công giáo Việt Nam, như: *Làng Công giáo Lưu Phương (Ninh Bình) từ năm 1829 đến năm 1945* (Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 1997). Đây là công trình sử học Công giáo nghiêm túc với nhiều ghi chép quan sát theo phương pháp sử học, dân tộc học rất chi tiết. Tác giả đã phân tích về cấu trúc làng Công giáo cũng như mối quan hệ giữa Công giáo với các thành tố văn hóa truyền thống của làng Việt. Cuốn sách là sự bồi đắp, hoàn thiện từ luận án Phó tiến sĩ sử học được tác giả bảo vệ thành công năm 1995. *Làng Công giáo Lưu Phương (Ninh Bình) từ năm 1829 đến năm 1945* ngoài giá trị sử học, về mặt phương pháp luận cũng gợi ý cho người đọc những tiếp cận về các thiết chế khác nhau trong cấu trúc làng Công giáo thời cận đại, như: Quá trình khẩn hoang, mở rộng, phát triển làng; cơ cấu kinh tế; thiết chế chính trị - tôn giáo và các hoạt động tôn giáo, tín ngưỡng, tục lệ.

Bốn năm sau, một công trình để dấu ấn khác có tính chất chuyên sâu hơn về Công giáo của PGS.TS. Nguyễn Hồng Dương được nhiều độc giả biết đến và tìm đọc là *Nghi lễ và lối sống Công giáo trong văn hóa Việt Nam* (Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2001). Công trình nghiên cứu là một công trình có giá trị khi tiếp cận nghiên cứu Công giáo dưới góc độ thực hành được tổng kết và ghi chép cẩn thận dưới con mắt và ngòi bút của nhà nghiên cứu ngoài Công giáo. Cuốn sách khảo cứu những nội dung nghi lễ cơ bản của Công giáo không chỉ ở lý thuyết mà rất sinh động chi tiết cả về các nghi thức diễn xướng, thực hành. Tác giả đã chỉ ra mối quan hệ có tính quy luật trong việc hội nhập nghi lễ Công giáo với lễ hội truyền thống Việt Nam, rộng ra là văn hóa truyền thống Việt Nam. Đồng thời, thấy được tác động to lớn của văn hóa truyền thống Việt Nam đối với nghi lễ và lối sống Công giáo.

Ngoài ra, PGS.TS. Nguyễn Hồng Dương trên cương vị lãnh đạo Viện (10 năm Phó Viện trưởng; 5 năm Viện trưởng) đã có điều kiện khảo sát nghiên cứu thực địa và cho ra đời nhiều nghiên cứu Công giáo có giá trị khác như: *Nhà thờ Công giáo Việt Nam* (Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2001), *Kitô giáo ở Hà Nội*, (Nxb Tôn giáo, 2008), *Tổ*

chức xứ, họ đạo Công giáo ở Việt Nam, lịch sử - hiện tại và những vấn đề đặt ra (Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2011), *Một số vấn đề cơ bản của Công giáo ở Việt Nam hiện nay* (Nxb. Từ điển Bách khoa), *Công giáo thế giới tri thức cơ bản* (Nxb. Từ điển Bách khoa, 2012), *Công giáo Việt Nam tri thức cơ bản* (viết chung với Ngô Quốc Đông, Nxb. Từ điển Bách khoa, 2012), *Những nẻo đường Phúc Âm hóa Công giáo ở Việt Nam* (Nxb. Tôn giáo, 2016), v.v... Có thể nói ngoài cương vị Viện trưởng, Tổng Biên tập tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, Trưởng khoa Tôn giáo học, PGS.TS. Nguyễn Hồng Dương là một nhà nghiên cứu miệt mài, cẩn trọng, đã có rất nhiều bài tạp chí, sách nghiên cứu chuyên về Công giáo được xuất bản và có nhiều độc giả tìm đọc, biết đến. Tác giả còn có những nghiên cứu về chủ đề Islam, Tin Lành, Chính sách tôn giáo,...

Lịch sử Công giáo với cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp vốn là một chủ đề ít được đề cập nhưng cũng được một số nhà nghiên cứu của Viện tập trung nghiên cứu và đã có nhiều bài tạp chí chất lượng về giai đoạn này in trên tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo khoảng từ 2007 đến 2017. Năm 2011, Hội thảo *Linh mục Phạm Bá Trục và đường hướng người Công giáo đồng hành cùng dân tộc 1946-1954* đã được xuất bản (Nxb. Từ điển Bách khoa, 2011, Tái bản Nxb. Tôn giáo 2021) ghi dấu một kết quả nghiên cứu về những đóng góp của người Công giáo giai đoạn này, vốn là một chủ đề ít được đề cập trong các thông tin chính thức của Giáo hội Công giáo Việt Nam. Trước đó vào năm 2010 cuốn “30 năm Thư Chung 1980 của Hội đồng Giám mục Việt Nam” (Nxb. Tôn giáo) cũng đã một lần nữa tổng kết rất kĩ những dấu mốc chuyển mình về quan điểm mục vụ của Giáo hội Công giáo Việt Nam ở thế kỷ XX.

Các nghiên cứu về Công giáo thực sự được đẩy mạnh và xã hội hóa nhiều hơn khi có sự ra đời của Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo thuộc Viện Nghiên cứu Tôn giáo vào tháng 6/1999 sau 8 năm thành lập Viện. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo là nơi công bố các kết quả nghiên cứu về tôn giáo của các nhà khoa học trong và ngoài Viện. Từ khi tạp chí ra đời, nhiều bài viết về Công giáo của các tác giả đã được công bố trên diễn đàn khoa học này. Theo thống kê sơ bộ, các nhà nghiên cứu

của Viện đã có khá nhiều bài nghiên cứu về Công giáo công bố trên Nghiên cứu Tôn giáo, cụ thể: PGS.TS. Nguyễn Hồng Dương có 34 bài, TS. Ngô Quốc Đông có 18 bài, ThS. Nguyễn Thế Nam có 6 bài, ThS. Dương Văn Biên có 6 bài,...¹³. Theo một thống kê các tạp chí Nghiên cứu Lịch sử, Xưa và Nay, Văn hóa dân gian và Nghiên cứu Tôn giáo đến thời điểm năm 2008 trên các tạp chí này có tổng cộng 91 bài viết về chủ đề Công giáo, chia hai giai đoạn. Từ 1960 đến 1999 có 31 bài, từ 1999 đến 2008 có 60 bài. Thống kê cho rằng, sở dĩ có sự gia tăng các bài nghiên cứu Công giáo như vậy vì có sự ra đời của tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo¹⁴. Riêng các bài viết về Công giáo trên Nghiên cứu Tôn giáo từ 1999 đến 2009 có 158 bài/tổng số 784 bài (20,2%). Trong 158 bài, tỷ lệ phần trăm theo chủ đề như sau: Quá trình du nhập và phát triển Công giáo có 52 bài (32,9%), hội nhập văn hóa có 30 bài (20,9%), vấn đề tổ chức có 30 bài (19%), quan hệ Nhà nước và giáo hội có 53 bài (33,5%), các vấn đề khác 36 bài (22,8%)¹⁵.

Gần đây nhất việc nghiên cứu Công giáo của Viện Nghiên cứu Tôn giáo đã có những chuyển biến theo các chủ đề đương đại, nhắm tới chức năng, giá trị, biến đổi của Công giáo hơn là các đề tài lịch sử. Việc sử dụng các phương pháp xã hội học, triết học, ngôn ngữ, văn hóa bên cạnh phương pháp sử học, dân tộc học cũng được sử dụng nhiều trong một số nghiên cứu gần đây. Hai công trình về thể loại này gần đây có thể kể đến là *Biến đổi của Công giáo đối với phát triển xã hội ở Việt Nam hiện nay* (Nxb. Khoa học xã hội, 2020) và *Hương ước làng Công giáo ở vùng đồng bằng sông Hồng - lịch sử và hiện tại* (Nxb. Khoa học xã hội, 2021).

Ngoài những thành tựu đã có, hiện nay các vị trí việc làm của Phòng Nghiên cứu Kitô giáo cũng tập trung các hướng nghiên cứu các chủ đề như di sản Công giáo, các văn bản Hán, Nôm Công giáo, tìm hiểu về giáo hội học, dòng tu và các hoạt động y tế, giáo dục của Công giáo. Những hướng này đã có một số bài nghiên cứu khá chất lượng in rải rác trên tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo từ khoảng 7 năm trở lại đây. Đến nay nghiên cứu Công giáo của Viện Nghiên cứu Tôn giáo vẫn đang tiếp tục với các hướng nghiên cứu cơ bản, như: Lịch sử Công giáo, văn hóa Công giáo, lý luận chung về Công giáo, Công

giáo Việt Nam với các hoạt động đương đại,... Ngoài những công trình trên, một số cán bộ nghiên cứu ở Viện Nghiên cứu Tôn giáo còn tổ chức nhiều hội thảo, nghiên cứu trao đổi về một số chủ đề của Công giáo Việt Nam, đào tạo nhiều tiến sĩ làm các luận án về đề tài Công giáo, qua đó một số kết quả nghiên cứu đã được xuất bản thành sách. Hiện nay các khoảng trống về Lịch sử Công giáo Việt Nam từ 1945 đến nay vẫn đang được tiếp tục triển khai nghiên cứu ở Viện trong vài năm tới.

Tuy nhiên, như đã giới thiệu, do giới hạn của khuôn khổ bài viết, còn có nhiều tác giả là các nhà khoa học ngoài Viện, cũng là cộng tác viên thường xuyên của Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, từ nhiều năm qua đã tham gia tích cực vào việc nghiên cứu Công giáo, với nhiều đóng góp không nhỏ. Trong đó phải kể đến các tác giả, như: PGS.TS. Nguyễn Quang Hưng, cố PGS. Nguyễn Văn Kiệm, PGS.TS Nguyễn Phú Lợi, TS. Phạm Huy Thông,...

Có thể nói việc nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam đã có từ rất sớm và thực sự thành một ngành khoa học từ năm 1991 với sự ra đời của Viện Nghiên cứu Tôn giáo và phòng chuyên môn nghiên cứu về Công giáo. Sau 30 xây dựng và trưởng thành, Viện đã có nhiều đóng góp tích cực trong nghiên cứu về Công giáo cũng như các tôn giáo khác, góp phần tích cực trong việc xây dựng chính sách của Đảng và Nhà nước về tôn giáo.

2.2. Một số kết quả đạt được

Cung cấp những kiến thức cơ bản về Công giáo ở Việt Nam

Trước khi có quan điểm đổi mới của Đảng về tôn giáo (năm 1990), thì việc tìm hiểu Công giáo ở Việt Nam còn nhiều hạn chế. Vì tài liệu sách vở khi đó ít, cộng với quan điểm trước đổi mới nhìn Công giáo còn nặng về cách nhìn ý thức hệ, nhất là quan điểm hữu thần - vô thần đã chi phối cả một thời kì dài trước đó. Cách tiếp cận như vậy cũng xảy ra ngay cả phía Công giáo khi nhìn về những người Cộng sản, coi đó là những người vô tôn giáo. Cũng từ đây, các sách, hay các bài nghiên cứu về Công giáo thiên về cách nhìn hoặc là của Giáo hội, hoặc của những người Cộng sản, thiếu đi tính khách quan khi nhìn về thực thể Công giáo ở Việt Nam. Đây cũng là lý do các nghiên cứu

chưa cung cấp được cho những độc giả, nhà quản lý một cách nhìn khách quan nhất về Công giáo.

Sau Đổi mới, đặc biệt từ năm 2000 trở lại đây, rõ ràng nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam có bước tiến triển hơn bởi một số nhà khoa học chuyên môn. Cũng từ đây, việc nhìn nhận lại các khía cạnh của lịch sử được mở rộng, các quan điểm trình bày cũng trung tính hơn, và họ đã tham gia vào việc giảng dạy, đào tạo, soạn giáo trình để đưa ra những kiến thức nền tảng về Công giáo đến với người học và độc giả. Tiêu biểu phải kể đến những bài về Công giáo in trên tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo và các sách do các nhà nghiên cứu của Viện Nghiên cứu Tôn giáo viết hoặc biên soạn, các hội thảo về Công giáo do Viện tổ chức đã được bản thân những người Công giáo và các nhà quản lý thừa nhận về chất lượng chuyên môn cũng như ý nghĩa chính trị của nó.

Các kiến thức cơ bản về Công giáo có thể thấy rõ nhất qua các mảng về lịch sử truyền giáo, hội nhập văn hóa, nhân vật Công giáo, thuật ngữ, mối quan hệ giữa tổ chức của Công giáo với nhà nước; Quan điểm của Đảng và nhà nước Việt Nam với Công giáo qua các thời kì,...

Các vấn đề khoa học về mối quan hệ Công giáo với Dân tộc được làm rõ

Mối quan hệ này thực chất là các mối quan hệ giữa Nhà nước với Giáo hội Công giáo, tôn giáo và chính trị, nên khó viết vì khó tìm tư liệu, lại dễ động chạm các vấn đề nhạy cảm, đòi hỏi người viết phải có kỹ năng và trình độ. Tuy nhiên, với những kết quả đã có của các nghiên cứu của Viện về Công giáo, hầu như các vấn đề về lịch sử mối quan hệ này được làm rõ. Giúp cho người quản lý, bản thân các độc giả Công giáo và các nhà khoa học có những thông tin đầy đủ hơn. Mối quan hệ này đã được làm rõ hơn qua các bài viết, hội thảo khoa học về nhân vận lịch sử Công giáo, các sự kiện Công giáo trong quá khứ, như: phong Thánh, Thư Chung 1980, v.v..

Làm rõ một số vấn đề trong lịch sử Công giáo ở Việt Nam

Hiện nay, tổng kết về các cuốn sách đồ sộ nhất viết về Công giáo Việt Nam cả về chất lượng và độ dày công trong nghiên cứu phải kể đến các nghiên cứu về lĩnh vực sử học Công giáo.¹⁶ Tuy nhiên, một số nghiên cứu của những nhà nghiên cứu ngoài Công giáo của Viện

Nghiên cứu Tôn giáo trong 30 năm qua đã có những nghiên cứu đóng góp làm rõ thêm về chủ đề rộng lớn này¹⁷.

Trong lĩnh vực sử học thì các vấn đề truyền giáo được nhấn mạnh hơn cả. Có nhiều hành trình của các giám mục, linh mục được khảo cứu chi tiết và công phu dựa trên cơ sở các nguồn tài liệu hồi ký và ghi chép được lưu trữ. Nhiều khó khăn gặp phải khi các giáo sĩ châu Âu truyền giáo vào Việt Nam, những bất đồng ngôn ngữ, xung đột văn hóa. Lịch sử truyền giáo cũng cho chúng ta biết chi tiết các xứ họ đạo được thành lập, những nhà thờ được xây, số giáo dân qua các thời kì,... Nhìn chung qua khảo cứu lịch sử truyền giáo, các nhà sử học cũng đã dựng lại một cách phong phú và chi tiết về bức tranh Công giáo ở Việt Nam từ những thế kỉ trước.

Mở ra những hướng tiếp cận và nghiên cứu mới

Ngoài các chủ đề về lịch sử, hiện nay Viện Nghiên cứu Tôn giáo cũng xác định cách thức tiếp cận nghiên cứu Công giáo dựa trên thực thể Công giáo với ba trụ cột chính là niềm tin, thực hành, cộng đồng Công giáo. Với cách tiếp cận này sẽ khu biệt được sự nghiên cứu Công giáo với các đối tượng của bộ môn chuyên ngành khác và các nghiên cứu gần đây cũng đã triển khai theo hướng tiếp cận này bên cạnh phương pháp liên ngành khoa học xã hội.

Ngoài ra, bên cạnh các chủ đề về lịch sử, các nghiên cứu Công giáo của Viện cũng đã hướng đến các nghiên cứu Công giáo với xã hội, các vấn đề Công giáo đương đại như giá trị và chức năng của Công giáo trong xã hội Việt Nam, biến đổi Công giáo,... Những hướng nghiên cứu này cùng cách tiếp cận từ thực thể Công giáo sẽ cung cấp một cách nhìn hệ thống và toàn diện hơn về các khía cạnh khác nhau của Công giáo trong quá khứ cũng như đương đại.

3. Một số vấn đề đặt ra

Nghiên cứu về Công giáo của Viện Nghiên cứu Tôn giáo đã đạt những thành quả, song cũng đang tồn tại một số điểm sau:

Về chủ đề nghiên cứu

Nhìn lại những thành tựu cho đến nay, nghiên cứu về Công giáo hiện nay dù đã có nhiều đề tài mới nhưng các chủ đề về Công giáo với

xã hội đương đại vẫn chưa được nghiên cứu nhiều. Ít có những nghiên cứu chuyên sâu về Công giáo theo hướng chuyên biệt, như: dòng tu, chức sắc, giáo hội,...

Ngay cả chủ đề lịch sử, các nghiên cứu hiện nay cũng còn nhiều khoảng trống, chủ yếu các công trình mới đề cập đến lịch sử truyền giáo, còn lại các vấn đề: hội nhập văn hóa, chính sách của chính quyền thực dân với Công giáo, Công giáo miền Nam 1954-1975, Công giáo miền Bắc từ sau 1954 đến nay,... vẫn ít được nghiên cứu¹⁸. Đó là những khoảng trống cần khóa lấp. Mặt khác, với các chủ đề của Công giáo đương đại: y tế, giáo dục, thiết chế, tương tác của Công giáo với các thiết chế chính trị xã hội khác, xã hội học, tâm lý học trong Công giáo cũng chưa có nhiều các tác giả và công trình nghiên cứu.

Về phương pháp nghiên cứu

Có hai nhận thức chi phối nhiều đến cách tiếp cận nghiên cứu về Công giáo hiện nay là nhận thức tôn giáo (Công giáo) và nhận thức khoa học về tôn giáo. Nếu nhận thức về Công giáo dựa trên niềm tin vào Thiên Chúa để nghiên cứu thì đương nhiên tình cảm tôn giáo sẽ chi phối các công trình nghiên cứu. Thấy rõ nhất qua hệ thống thuật ngữ, đa số các công trình sử dụng ngôn từ nhà đạo, điều này dẫn đến khó quy chuẩn một hệ thống thuật ngữ khoa học. Ngược lại nếu quá dựa vào nhận thức khoa học mà không mở rộng tiếp cận nghiên cứu Công giáo bằng các phương pháp thực địa và lý thuyết khác thì dẫn đến không nhìn thấy hết các chiều kích khác nhau của thực thể Công giáo: niềm tin, thực hành, cộng đồng, di sản,... Mặt khác đôi khi tạo ra tính cứng nhắc và dập khuôn trong lý giải những vấn đề thuộc về khoa học. Cả hai phương pháp này đôi khi đề cao chân lý hoặc nguyên tắc của mỗi bên và do đó giảm đi tính khách quan khoa học. Bởi vậy nghiên cứu về Công giáo đòi hỏi phải vững lý thuyết, phương pháp và hiểu rõ đối tượng nghiên cứu.

Về đội ngũ nghiên cứu

Hiện nay những người nghiên cứu chuyên về Công giáo chưa nhiều, số chuyên gia giỏi ít. Trong khi nhiều lĩnh vực của Công giáo đang đặt ra đòi hỏi nhiều câu trả lời khoa học. Mặt khác, họ xuất phát từ nguồn đào tạo khác nhau nên cách nhìn, góc nhìn nghiên cứu về

Công giáo cũng khác nhau và chưa tạo ra một mặt bằng thống nhất, và khó thống nhất với nhau để nhận định chung về vấn đề khoa học.

Mặt khác, do hạn chế về ngoại ngữ, nhiều tác giả nghiên cứu Công giáo vẫn chưa tiếp cận được các thông tin, nghiên cứu về Công giáo thế giới, các lý thuyết và chủ đề liên quan, các tác giả nước ngoài bàn về Công giáo. Thiết nghĩ việc tìm hiểu các vấn đề lịch sử Công giáo ở Việt Nam không thể bỏ qua thứ ngôn ngữ quan trọng như: La tinh, Pháp, Hán, Nôm, Anh,...

Các nhà nghiên cứu cũng chưa có điều kiện tiếp cận các tài liệu lưu trữ một cách tốt nhất. Nhiều tài liệu bị từ chối khi tìm đọc. Chưa có mối liên kết chia sẻ hay thông tin rộng giữa cơ quan nghiên cứu và cơ quan quản lý. Quá trình tiếp cận thực địa nghiên cứu còn gặp những khó khăn. Bởi vậy cho đến nay nghiên cứu về Công giáo thực sự vẫn là mảng đề tài khó cả về độ nhạy cảm và các cách thu thập thông tin phục vụ nghiên cứu.

Hiện nay có nhiều cơ sở đào tạo cử nhân tôn giáo. Đây là một nguồn cung cấp nhân lực nghiên cứu tôn giáo. Tuy nhiên, do ngành đào tạo thường không gắn với một tôn giáo cụ thể nên kiến thức cơ bản về từng tôn giáo nói chung và Công giáo nói riêng còn hạn chế. Bởi vậy muốn nghiên cứu Công giáo tốt, phải có nguồn nhân lực được trang bị kiến thức nền tảng tốt, muốn vậy các cơ sở đào tạo phải có một chuẩn chung về mặt kiến thức khoa học, phải mời được các nhà nghiên cứu Công giáo có trình độ thực sự tham gia vào quá trình đào tạo, và bản thân các cơ sở đào tạo, các viện nghiên cứu cũng như các cơ quan quản lý phải có một sự liên hệ phối hợp với nhau tốt trong quá trình đào tạo.

Kết luận

1. Các nghiên cứu đầu tiên về Công giáo Việt Nam thường là các giáo sĩ nước ngoài. Qua các tài liệu cho thấy các giáo sĩ viết về Công giáo Việt Nam ban đầu chủ yếu là các giáo sĩ dòng Tên, chủ yếu ở thế kỉ XVII-XVIII. Khi dòng Tên không còn chiếm vị trí quan trọng trong việc truyền giáo ở Việt Nam thì các nghiên cứu chủ yếu thuộc về các giáo sĩ của Hội Thừa sai Paris, với nhiều nghiên cứu nổi bật ở cuối thế kỉ XIX, đầu thế kỉ XX. Giai đoạn những năm 1930-1950, ít có các nghiên cứu về Công giáo. Sau 1954 đến 1975, đất nước chia hai miền,

các công trình nghiên cứu về Công giáo tập trung ở miền Nam với các tác giả chủ yếu là người Công giáo. Giai đoạn này ở miền Bắc cũng rải rác có một số bài nghiên cứu về Công giáo in trên tạp chí chuyên ngành khác nhau. Từ 1975-1990 ít có các công trình nghiên cứu ở cả hai miền. Thời kì này xuất hiện một số công trình liên quan đến Công giáo Việt Nam xuất bản ở nước ngoài, hoặc được dịch thuật in ở trong nước, tác giả chủ yếu là người Công giáo di cư hoặc học tập làm việc ở nước ngoài. Từ sau năm 1990, đặc biệt từ sau năm 2000, xuất hiện nhiều công trình nghiên cứu về Công giáo. Trong các tác giả, có nhiều nhà nghiên cứu làm việc trong các cơ quan khoa học hoặc giảng dạy. Thời kì này cũng xuất hiện nhiều sách, bài viết, hội thảo khoa học của Viện Nghiên cứu Tôn giáo.

2. Điềm lại một số công trình qua các chặng đường thời gian cho thấy các nghiên cứu về Công giáo ở Việt Nam tập trung nhiều ở góc độ lịch sử Công giáo. Tuy nhiên, vẫn chủ yếu dừng ở lịch sử cận đại và thiên về khía cạnh truyền giáo, yếu tố chính trị trong truyền giáo. Từ nền tảng lịch sử các hướng nghiên cứu khác cũng bắt đầu mở ra, như: nghiên cứu về hội nhập văn hóa, Công giáo với chính trị, đóng góp của Công giáo với văn hóa và kháng chiến. Những năm gần đây một số nghiên cứu của Viện Nghiên cứu Tôn giáo đã đề cập tới các chủ đề khác, như: giá trị Công giáo, văn bia Công giáo, biến đổi của Công giáo,... những chủ đề mang tính chất đương đại.

3. Nhìn lại các kết quả nghiên cứu Công giáo của Viện Nghiên cứu Tôn giáo trong chặng đường 30 năm qua cho thấy: Dù không có nhiều người tham gia nghiên cứu vào lĩnh vực này nhưng đã có được một khối lượng sách, bài tạp chí chuyên ngành, kỷ yếu hội thảo khoa học có chất lượng khoa học tốt, ảnh hưởng đến xã hội và được một số độc giả Công giáo đón nhận. Sự thành công này ngoài những nỗ lực và lựa chọn chủ đề nghiên cứu của mỗi cá nhân, rõ ràng có tính kế thừa và kết nối giữa các thế hệ nghiên cứu của Viện. Các kết quả nghiên cứu đã góp phần cho việc phổ biến tri thức về Công giáo, làm tài liệu cho công tác giảng dạy và tư vấn chính sách. Ngoài ra, những kết quả nghiên cứu của Viện cũng đã đóng góp cho tăng cường khối đoàn kết và sự tăng cường hiểu biết, hòa giải giữa Công giáo với Dân tộc./.

CHÚ THÍCH:

- 1 Nguyễn Hồng (1959), *Lịch sử truyền giáo ở Việt Nam*, Quyển I. Nxb. Hiện tại, tr. 290-291.
Cuốn sách được chia làm 2 phần với 82 chương: *Phần một* hay *quyển một* gồm 31 chương, với sự phong phú đặc biệt của những đề tài: về danh hiệu, vị trí Đàng Ngoài, về vua Lê, về chúa Trịnh (lúc này là Trịnh Tráng), về lực lượng, về số thuyền chiến, về các nguồn lợi, về hành chính, về khoa thi... *Phần hai* hay *quyển hai* gồm 51 chương, trong đó giáo sĩ kể lại tất cả hoạt động của ông và những người kế tiếp ông để đem Tin Mừng của Đức Kitô đến cho Đàng Ngoài. Là người truyền giáo, ông quan tâm đặc biệt tới các tôn giáo, các tín ngưỡng cũng như những mê tín dị đoan của người bản xứ. *Lịch sử vương quốc Đàng Ngoài* được Alexandre de Rhodes viết cho độc giả châu Âu cuối thế kỷ XVII, cung cấp cho họ những tư liệu quý về tình hình chính trị, quân sự và xã hội, kinh tế, văn hóa, tôn giáo... và con người Việt Nam.
- 2 Xem bản dịch tiếng Việt của Hồng Nhuệ. Ủy ban đoàn kết Công giáo Tp. Hồ Chí Minh xuất bản 1994. Khác với *Lịch sử vương quốc Đàng Ngoài* nói về truyền giáo của Đắc Lộ những năm 1627-1646, cuốn *Hành trình và truyền giáo* chủ yếu viết về công cuộc truyền giáo ở Đàng Trong và cuộc hành trình của tác giả từ Châu Âu đến Châu Á và từ Á về Âu.
- 3 Xuất bản ở Rome, năm 1651. Đầu đề cuốn tự vị: “*Dictionarium Anamiticum Lusitanum et Latinum*”, dày 645 trang, khổ 4°, sáu trang đầu là đầu đề và đề tặng rồi đến bài tựa. Chính phần tự vị chia làm hai cột, bắt đầu bằng chữ A và kết bằng chữ X, tất cả 900 cột, đầu tiên là tiếng Việt in chữ đứng rồi đến phần giải nghĩa bằng tiếng Bồ, in chữ nghiêng và tiếng La tinh in chữ đứng.
- 4 Nguyên văn tiếng Pháp là: *Relation de la nouvelle mission des Pères de la Compagnie de Jésus au royaume de la Cochinchine* (Trường trình về các sứ vụ mới của các giáo sĩ dòng Tên ở Đàng Trong), xuất bản ở Lille và Rennes năm 1631. Đã được in lại trong Tạp chí *Đô Thành hiệu cổ* 1931 (*Bulletin des Amis du Vieux Hue*)
- 5 *La glorieuse mort d’ André catéchiste de la Cochinchine qui a le premier versé son sang pour querelle de Jésus-Christ en cette nouvelle Eglise.* Paris, 1653.
- 6 *Relation des progrès de la foi au royaume de la Cochinchine annés 1646 et 1647.* Paris, 1653.
- 7 *Relation du voyage du P. Joseph Tissanier de la Compagnie de Jésus, depuis la Fance juqu’ au royaume de Tunquin. Avec ce qui s’ est passé de plus mémorable dans cette mission, depuis les annés 1658, 1659 et 1660.* Paris, 1663.
- 8 Mới đến xứ Bắc, với các giáo dân đầu tiên, Đắc Lộ đã nhờ một thầy đồ chép cho họ những kinh tối sớm và kinh mười điều răn. Thời Linh mục

Majorica đã thấy nói đến việc thi bản, học theo lối hỏi thưa, về loại giáo thuyết, cho thầy giảng có cuốn sách bản của giáo sĩ Đắc Lộ; cho giáo dân, Linh mục Majorica đã dịch cho họ một cuốn giáo thuyết Công giáo, và nhiều cuốn loại minh giáo do các thừa sai khác viết. Về loại sách thiêng liêng, có nhiều sách nguyện ngắm, về các ngày lễ lạ, sách ngắm 15 sự thương khó... Về loại sách thánh truyện, Majorica đã viết cuốn Đời sống Chúa Giêsu và nhiều thánh khác, cả đến loại kịch trường, mà dân chúng Việt rất ưa thích, cũng được các linh mục lợi dụng vào công cuộc truyền giáo.

- 9 Xem thêm các thư mục tài liệu tham khảo của linh mục Nguyễn Hồng, Đỗ Quang Chính,....
- 10 Các tác giả thường xuyên viết về Công giáo phải kể đến Phong Hiền, Bùi Thị Kim Quy,...
- 11 Có một số đôi liên quan đến chủ đề Phong Thánh năm 1988, ngoài ra trước đó có rải rác các bài về truyền giáo, về hoạt động của tổ chức Duy tân giáo đồ hội trong phong trào Đông Du của Phan Bội Châu.
- 12 Tiền thân của tạp chí Cộng sản, phải kể đến loạt bài của tác giả Thế Hưng in những năm 1961-1962.
- 13 Thống kê được chúng tôi tra cứu trên tìm công cụ tìm kiếm của Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số bài có thể không phản ánh hết các kết quả nghiên cứu của tác giả.
- 14 Nguyễn Mạnh Dũng (2009), Vài nét về tình hình nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam, *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 5, tr.50.
- 15 Trần Thị Phương Anh (2010), Điểm tình hình nghiên cứu Công giáo (qua các bài viết đăng trên tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo từ 1999 đến 2009), *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 10, tr. 41.
- 16 Trong đó đặc biệt về lịch sử truyền giáo đã được các nhà nghiên cứu (chủ yếu là linh mục và giáo dân) nghiên cứu khá chi tiết và cụ thể. Trong đó phải kể đến các sử gia Công giáo như linh mục Nguyễn Hồng, Bùi Đức Sinh, Trương Bá Cần... Sở dĩ phân ưu trội thuộc về các sử gia Công giáo vì họ có điều kiện du học và tiếp cận được nhiều tài liệu lưu trữ để nghiên cứu về Công giáo ở Việt Nam, hơn nữa chính niềm tin tôn giáo sâu sắc đã hồi thúc nhiều nhà sử học Công giáo sưu tầm, nghiên cứu về tôn giáo của mình.
- 17 Đỗ Quang Hưng, Nguyễn Hồng Dương,....
- 18 Công trình đồ sộ của Linh mục Trương Bá Cần cũng chỉ viết đến năm 1945.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Thị Phương Anh (2010), “Điểm tình hình nghiên cứu Công giáo (qua các bài viết đăng trên tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo từ 1999 đến 2009)”, *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 10.
2. Nguyễn Mạnh Dũng (2009), “Vài nét về tình hình nghiên cứu Công giáo ở Việt Nam”, *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 5.

3. Nguyễn Hồng Dương (1997), *Làng Công giáo Lưu Phương-Ninh Bình 1929-1945*. Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
4. Nguyễn Hồng Dương (2001), *Nghi lễ lối sống Công giáo trong văn hóa Việt Nam*. Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
5. Lm. Nguyễn Hồng (1959), *Lịch sử truyền giáo ở Việt Nam*, Tập 1, Hiện tại, Sài Gòn.
6. Đỗ Quang Hưng (1991), *Một số vấn đề lịch sử đạo Thiên Chúa ở Việt Nam*, Tủ sách Tổng hợp, Hà Nội.
7. Đỗ Quang Hưng (2009), *Tôn giáo nhân vật sự kiện*, Nxb. Tổng hợp Tp. HCM.
8. Đỗ Quang Hưng (2013), *Công giáo trong mắt tôi*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội.

Abstract

CATHOLICISM IN VIETNAM THROUGH RESEARCH OF THE INSTITUTE FOR RELIGIOUS STUDIES OVER 30 YEARS (1991-2021)

Ngô Quốc Đông

Institute for Religious Studies, VASS

This article reviews research on Catholicism of the Institute over the past 30 years from its establishment in 1991 to the present. First, the article indicates some typical works and authors on this topic before the establishment of the Institute. Second, the article focuses on some typical works and authors writing about Catholicism by the Institute for Religious Studies. Although the number of researchers involved in this topic at the Institute is not much, there have been a considerable number of works and practical contributions to the understanding of religious studies. Finally, the article mentioned the achievements of the Institute for Religious Studies' researchers and some issues.

Keywords: Research; Catholicism; Institute for Religious Studies.